

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Юрій Кисіль

•

РЕШЕТИЛІВКА-КОЗАЦЬКЕ МІСТЕЧКО

Хочу відзначити, що основним поштовхом до написання цієї статті слугувало намагання донести до читача об'єктивний матеріал про шлях і долю здавна козацького містечка Решетилівки та його мешканців—козаків. Висвітлювати це питання нелегко, адже на даний час ми маємо ще чимало нез'ясованих подій і фактів, а тому окремі коментарі до тих далеких днів можуть здатися недостатньо обґрунтованими. Тим більше, що тема сотенно-полкового ладу на Україні до певної міри є «білою плямою».

Після монголо-татарського нашествия життя на полтавських землях наче завмерло. Міста Переяславського князівства були розгромлені та спустошені, люди в умовах татарської небезпеки жили в замках, містах, розташованих по Дніпру та його притоках вище Києва. Населення в умовах постійних татарських нападів вело напівкочовий спосіб життя — з весни до осені займалося мисливством, рибальством, а на зиму поверталось в укріплені замки (саме взимку татари здійснювали найбільше грабунків).

За браком джерел інформативного характеру козацький період історії Решетилівки під час заснування до початку XVIII століття досліджено дуже мало як професійно, так і в краєзнавчому плані.

У кінці XVI століття склалися умови для заселення земель Полтавщини і переходу до осідлого способу життя. У цей час українські землі увійшли до складу Польської держави, була дана відсіч татарам, загроза нападів кочівників зменшилась. Українське населення з Правобережжя заселяло Лівобережжя.

У цей час і закладається Решетилівська слобода, хоча час її заснування невідомий. Як поселення Решетилівська слобода, ймовірно, виникла наприкінці XVI — на початку XVII століття, а її засновниками могли бути козаки, які займалися «уходницькими промислами» (рибальством, звіроловством, бортництвом). Цьому твердженню не заперечує і легенда, яку в середині минулого століття записав полтавський історик М. Арендаренко. Згідно з нею засновником слободи вважається козак-пластун Решетило, який у тих місцях на початку XVII ст. тримав свою пасіку.¹ До речі, прізвище Решетило досить часто зустрічається в документах козацької доби. Так, Степан Решетило був суддею на Запорозькій Січі на початку 30-х років XVIII століття.²

Про більш ранній час існування Решетилівки (XII ст.) згадує у своїй праці «Половецький степ» радянський географ К. Кудряшов у зв'язку із походом князя Володимира Мономаха на половців у 1111³ році.

Але авторові можна закинути, що при визначенні шляху княжих військ він користувався більше географічними поняттями, ніж історичними джерелами, які б доводили тогочасне буття Решетилівки. Тому до цієї праці варто ставитися більш ніж критично.

Першими документальними згадками, які дійшли до нас, є: карта французького інженера і картографа Г. Л. де Боплана, який у 1630—1642 рр. був на службі у польського короля Володислава IV, де позначив Решетилівку як значний населений пункт, та лист-донесення 1638 року, згідно з яким до Решетилівки доходили вісники від козацького ватажка Яцька Остринина із закликом стати під його знамена для боротьби з пануванням польської шляхти.⁴ Та решетилівці на той заклик, схоже, майже не відгукнулися.

А от щодо Визвольної війни українського народу (1648—1654 рр.) решетилівські козаки не стояли осторонь, беручи активну участь у військових діях. Слід зазначити, що якраз під час цієї війни остаточно сформувався полково-сотенний лад як унікальна форма адміністративного устрою, що поширювався на етнічній українській території. Кожен полк і кожна сотня мали постійне місце перебування — місто чи містечко, рідше село, де найвищими посадовими особами були полковник або сотник. Сотника та сотенну старшину обирали на сотенній раді. Іноді сотника призначав гетьман або полковник. Сотник мав у сотні таку ж владу, як полковник у полку, окрім права роздачі землі. Відзнакою сотника був сотенний прапор (хоругва). Заступник сотника — отаман; якщо сотня розміщала у місті, його називали городовим отаманом. До сотенного уряду належали також: писар, який завідував канцелярією і мав печатку, осавул і хорунжий, функції яких були аналогічні полковим. У селах, що прилягали до сотні, справами посполитих (селян) відали вїйти, яких обирала селянська громада, а справами козаків—отамани, обрані козаками. Очевидно, більшість козаків мала у цих селах свої землі.

Козаки перебували у містах, містечках і селах у мирний час, коли гетьман «розпускав» козацьке військо на відпочинок. Окремими універсалами гетьман призначав час виступу полків у похід. Тоді козаки зобов'язувалися старшинською адміністрацією у разі потреби (на випадок війни, будівництва фортифікаційних споруд тощо) прибути у військо із зброєю, бойовим спорядженням, провізією та іншим. За нез'явлення до війська та самовільне його залишення передбачалося тяжке покарання.

З початку створення Полтавського полку (1648 р.) і по 1660 рік Решетилівка входила до складу Балакліївської сотні,⁵ хоча в деяких довідкових виданнях 16486 рік визначається роком створення Решетилівської сотні.

У лютому 1654 року, одразу ж після Переяславської Ради, у Полтавському полку проводилась присяга на вірність російському цареві Олексію, для прийняття якої сюди був присланий з м. Переяслава особовий стольник Андрій Спасителев.⁷ У полку відчувалась значна невдоволеність переходом у підданство Московії і навіть стався випадок побиття киями царських урядників.⁸ У Решетилівці присягу склали, як свідчать документи, «атаман, писарь, ясаул, войта, 62 ч. казаков, 74 ч. мешан. Обоево 139 ч.»⁹ тобто не все населення містечка, оскільки селян не допускали до участі у цьому акті.

У травні 1658 року Решетилівка була захоплена кримськими татарами Карам-бея, котрі виступили союзниками гетьмана Івана Виговського у його боротьбі з повстанцями, яких очолював полтавський полковник Мартин Пушкар. Містечко та його околиці були спалені та спустошені. Але поселення було швидко відбудоване і вже 1665 року в «Делах Малороссийских» № 68 у списку міст Полтавського полку значилась і Решетилівка.¹¹

Після 1660 року Решетилівка стає сотенним містечком Полтавського полку¹² (прізвища сотників 60—70 рр. поки що невідомі), хоча припускаємо у деяких випадках її перебування у складі 2—1 полкової сотні.

Період з половини 1668 і до другої половини 1670 року був досить нещасливим для Решетилівки, коли вона переходила з рук в руки козацьких ватажків різних політичних угруповань, часто ворогуючих.

А в 1696 році Решетилівці знову загрозувала навала кримських татарів, коли орда раптово пробралася у південні сотні Полтавського полку. Спаливши Китайгород і Кишеньку, татари рушили у бік Говтви, пройшлися через хутори поблизу Решетилівки Остап'я, Білоцерківку, Багачку і далі на Гадяч.¹³

Про те, хто в ті часи очолював Решетилівську сотню, відомостей мало. Поки що знаємо лише, що у 1684 році це був наказний сотник Гаврило Миравський, Ясько Завадовський (?—1690—?) та Буженко (?—1696—?).¹⁴

З часів полковництва у Полтавському полку Івана Іскри — з 1700 і до 1775 року — сотенна адміністрація у Решетилівці діяла постійно.¹⁵

Не минула Решетилівку Північна війна (1700—1721 рр.), у якій зішлись дві коаліції, очолювані Швецією та Росією. Так склалося, що з приходом шведських військ на Україну і утворенням союзу між шведським королем Карлом XII та українським гетьманом Іваном Мазепою Полтавщина стала головним театром військових дій. Склалася досить неоднозначна ситуація. З одного боку, зтероризоване москалями населення України поводитися пасивно, хоча у місцях, де стояли шведи, український люд ставився до них більш-менш прихильно, тому що шведські війська відзначалися до нього добрим ставленням. А населення південних сотень Полтавського полку, а саме Кобеляцької, Новосанжарської, Біликівської, Соکیلської, Маяцької, Келебердянської, Переволочанської, де гарнізони складалися з запорозьких та прозапорозьких козаків, підтримували гетьмана Мазепу та його прагнення визволити Україну з-під ярма Московії. З іншого боку, Москва кинула в дію всі засоби терору, від психологічного до фізичного, пустивши у хід обіцянки, погрози, знущання, найжорстокіші тортури і страти, декому навіть після смерті спокою не давали. Велося несамовите паплюження та обрідкування гетьмана Мазепи та його соратників. І така політика, на жаль, мала наслідки. Частина козацької старшини, зрадивши Мазепу й інтереси України, перейшла на бік маріонетки Петра I гетьмана Скоропадського. Це ж можна сказати і про задурманену бурхливою московською агітацією значну частину українського народу. В окремих місцевостях спостерігався супротив шведам сільського населення, партизанські дії. На другу половину лютого при переході через річку Псел у межах сучасного Решетилівського району селянами місцевих сіл був знищений досить сильний шведський конвой разом з обозом.¹⁵ Коли ж у березні шведи зайняли Решетилівку, двоє селян, «знявши охорону», спробували спалити хату, у якій ночував шведський генерал. Але ця акція не вдалася. Підпалювачів спіймали і після тривалого допиту відправили до фельдмаршала.¹⁷

До початку Полтавської битви Решетилівка стала одним із основних опорних пунктів шведської армії, тут було розміщено великий гарнізон.

13 квітня з Решетилівки під Нові Санжари на допомогу запорозьким козакам, на яких напали московські солдати, був відправлений загін шведів. Бій завершився поразкою москалів.¹⁸

22 квітня царські війська під командуванням фельдмаршала Шереметева здійснили спробу захопити Решетилівку, де на той час було

розквартировано сім полків шведської кавалерії генерала Крейда. Нападникам не вдалося захопити противників зненацька. Виявивши їх, шведи відійшли на укріплені позиції, а фельдмаршалу дісталася невелика втіха у вигляді провізії та гурту худоби.¹⁹

У травні з Решетилівки під Полтаву були виведені значні сили шведів, окрім невеликої залоги, яка складалася з шведів та козаків.

У середині червня Карл XII провів перегрупування військ, згідно з яким у Решетилівці було розташовано 10 полків під командуванням генерала Крейца, прикриваючи можливий тил армії з наказом бути напоготові й за першою командою йти до Полтави.²⁰

Після поразки під Полтавою 28—29 червня частина шведського війська відступала через Решетилівку у напрямку Нових Санжар і далі на Переволочну до переправи через Дніпро.

З 13 по 19 липня у Решетилівці, на ярмарковій площі (сучасна територія парку 40-річчя Перемоги аж до СПТУ № 52), табором розмістилися війська Петра I. Тут 17 липня гетьман Іван Скоропадський подав московському цареві «Просительные статьи», які склалися з 14-ти пунктів. У них йшлося, зокрема, про підтвердження вольностей Війська Запорозького; про непідпорядкування гетьманів під час походів російським генералам, які досить часто змушували козаків возити дрова, сіно, пасти коней; про повернення гармат, які москалі захопили в Батурині і Гадачі; про заборону називати зрадниками тих українців, які не пішли за Мазепою і т. п.²¹ Відповідями на ці прошення стали Решетилівські статті 1709 року.

На час ревізії, названої «Компут полку Полтавського», яка відбулася в січні 1718 року у Решетилівці, сотенному містечку, яке тоді називалося городом, налічувалося: козаків кінних — 449, козаків тяглих — 148, козаків піших — 30. Що ж до селян, то їх теж було чимало. З тяглом 116 та піших 118. Серед решетилівців було 16 чиншовиків — вільних людей, які орендували землю у власників. Налічувалося чотири ремісничі цехи. Серед кушнірського — 13 мали тягло, а 21 — піші. У шевському цеху об'єднувалося 20 осіб, з яких 13 мали тягло. Ткацький цех налічував 9 з тяглом і 19 піших. Серед тяглових ремісників різницького цеху було таких 14, що його мали, і тільки 5—ні.²² Керував сотнею Ярема Федорович.²³ В цілому ж у Полтавському полку, згідно з ревізією 1723 року, було 17 сотень і налічувалося 4381 кінних та 753 піших козаки.²⁴

Протягом другої половини XVII — першої половини XVIII століття за козаками були закріплені певні права та привілеї, які, проте, поступово обмежувалися царським урядом і старшинською адміністрацією. Козаки юридично вважалися вільним станом. За ними, на відміну від селян, визнавалось право на спадкове володіння землею. Умови козацьких статей 1654—1687 рр. передбачали не лише право козаків одержувати у спадщину рухоме й нерухоме майно (житло, худобу, млини, пасіки, поля, городи, сади, гаї тощо), але й звільнення їх від «загальнонародних», тобто державних поборів і повинностей, право займатися промислами, ремеслами, торгівлею, полюванням і рибальством, користування привілеєм пропінації (вільна торгівля спиртним), підпорядкування особливій козацькій юрисдикції. Судити козаків міг тільки військовий суд в особі гетьмана, генеральної старшини, полковників, сотенної адміністрації. Козацькі двори звільнялися від постойв солдатів і підвочної повинності.

Проте вже у статтях гетьмана І. Скоропадського (1722 р.) та Д. Апостола (1728 р.), хоча на словах і підтверджувався «давній» соціально-правовий статус козаків, відзначалося, що рядове козацтво має

годувати драгунів, надавати коней для підвод, сплачувати «загальнонародні» податки.

З перепису господарств, проведеного на території Полтавського полку у жовтні 1722 року з подачі Малоросійської колегії, дізнаємось, що в Решетилівці представники козацької старшини та духовенства були власниками маєтків, керували промислами, займалися торгівлею. У містечку діяли 11 водяних млинів, два з яких були власністю одного із найзаможніших представників козацької старшини Василя Кочубея, а один належав Хрестовоздвиженському монастиреві.²⁵ На Полтавщині у ті часи добре було розвинуте гуральництво, а містечкову мережу питних закладів складала 23 шинки, частина яких належала полтавському полковнику та вдовам решетилівських сотників.²⁶ Крім того, працювали 8 бражниць, дві броварні та 3 солодовні.²⁷

З давніх-давен решетилиани були гарними пасічниками. У 86 з них було 1515 вуликів.²⁸ На час перепису сотником був Іван Гаєвський (?—1720—1733),²⁹ городовим отаманом—Іван Довгопол, старостою—Андрій Чернявський — усі вони вирощували тютюн, за що платили гетьманові податок—по гривні в рік. В офіційних джерелах у 1727 році згадується наказний сотник Семен Степанів.³⁰

За даними «Генерального слідства про маєтності», яке проводилось у 1729—1730 рр. на Лівобережній Україні з метою закріплення землі за козацькою старшиною і одержання права спадкоємності по Полтавському полку, за неповними даними земельні володіння розподілялися так: з 66 маєтностей з 4284 дворами приватновласницьких було 37 з 21444 дворами, монастирських — 7 з 458 дворами, рангових — 4 з 665 дворами, спірних — 11 з 553 дворами, вільних військових — 4 з 450 дворами, відписних — 3 з 24 дворами.³¹

На території Решетилівської сотні найбільшим землевласником і господарем селян був полтавський полковник Василь Кочубей (1729—1743), який мав свої маєтки в м. Решетилівці, с. Демидівці, сл. Піщаній, х. Коломацькому, котрі на початку XVIII століття були закріплені за ним та його спадкоємцями.

Як свідчать історичні джерела, у ті часи розквітали хабарництво, використання родинних зв'язків і протекції. Наприклад, генеральний писар Андрій Безбородько (1741—1742, 1750—1762) призначав полкову і сотенну старшину або за власним бажанням, або за гроші. За сотенний ранг він брав по 70—100 рублів.³²

Гетьман Д. Апостол (1727—1734) мав у ранговій власності близько 9 тисяч селянських дворів.³³ На терені сучасного Решетилівського району йому з 1690 року належало село Сухорабівка, яке на той час було у складі Говтвянської сотні Миргородського полку.³⁴

Однією з розповсюджених форм розширення феодального землеволодіння були різного роду «пожалування». Цілі села, волості, містечка, міста, окремі угіддя, «грунти» надавались як у спадкове («зуполне», «вічне»), так і в тимчасове («на підпору дому», «до ласки військової», «по жизнь») і т. п. приватне володіння. Наприклад, такого типу володіння поблизу с. Демидівки, між долинами Верхолина і Карнаухівська, на території Решетилівської сотні до 1750 року мав власний хутір сотник другої Полтавської сотні Григорій Штепа.³⁵

У 1735 році було юридично оформлено розшарування українського козацтва. Заможні козаки виділялися у групу виборних з п'яти категорій, які звільнялися від повинностей. Всі інші козаки дістали назву підпомічників. Вони виконували ті ж повинності, що й селяни, тільки вповоловину менші. Підпомічники мусили постачати виборним все необхідне для походів (продовольство, фураж, обробляти землі виборних під час перебування останніх в поході, т. п.). Таким чином акт 1735 року

закріпив привілейоване становище виборних і водночас практично звів нанівець усі «давні» права та привілеї рядових козаків.

Деяке уявлення про співвідношення гідпомічників й виборних козаків дають матеріали ревізій 30—50 років XVIII століття. Так, у 1736 році у Полтавському полку налічувалося 1690 виборних та 3163 підпомічники.³⁶

Поступове розорення та зубожіння значної маси козаків змушувало багатьох з них залишати військову службу, виходити з козацького стану і займатися різного виду заробітками, характерними для «казаков, которые самими дворами живут, а грунтов не имеют». А саме: торгівля сіллю, рибою, шапками, кожухами, горілкою, худобою, випіканням хліба, «шевское», «кушнирское», «котлярское», «злотницкое» ремесла. На території Полтавського полку вже у 30—40 рр. XVIII століття господарства безземельних козаків складали близько 30% від загальної кількості козацьких дворів.³⁷

З другої чверті XVIII століття досить поширеним явищем стало наймитування козаків у різних маєтках. Йшли у найми козаки та їх діти здебільшого після втрати годувальника. Оплата праці дітей здійснювалась в основному натурою (харчі, одяг), а дорослі отримували плату і грошима, і натурою. Так, у 1767 році у селі Демидівка в маєтку Кочубеїв був на службі (управитель «огосподского дома») Андрій Решетило, козак з Решетилівки, разом з дружиною і чотирма дітьми, за що отримував платню — 15 карбованців та харчі на додачу.³⁸

Починаючи з XVIII століття велика кількість сіл і хуторів мала патронімічні назви. Серед цих населених пунктів є такі, де всі або майже всі жителі в минулому перебували у родинних зв'язках й носили однакове прізвище. Наприклад, у Полтавському полку Решетилівської сотні на сл. Піщане жили спочатку козаки Піщанські, так само на хуторах Пориваїв, Мусяйків.

У 1764 році Росія анексувала всі сотні Полтавського полку, окрім трьох полтавських, Великобудищанської та Решетилівської. А у жовтні 1775 року полк було повністю ліквідовано, його територію передано до Росії — це був перший полк гетьманської України, скасований Росією (решта — у 1782 році). Полтава стає ротним містом Дніпровського пікінерного полку. За два роки до скасування Решетилівської сотні у ній числилось виборних козаків 1118, підпомічників — 1608, посполитих — 2654, інших людей різного звання — 773, всього — 6153 чол. Чоловічої статі.³⁹ Останнім відомим Решетилівським сотником був Семен Бузановський (1737—1763).⁴⁰ Його прізвище зустрічається на офіційних паперах аж до кінця 80-х років, бо він і надалі перебував на високій адміністративній посаді в Решетилівці.⁴¹

Чимало вихідців з Решетилівки були козаками на Запорозькій Січі. Нерідко траплялося, що і батько, і син — решетилияни — служили у війську Запорозькому. Так, Павло Кодацький був у цьому війську з 1709 по 1723 рік, а його син Петро був серед запоржців, що брали участь в Російсько-турецькій війні 1768—1774 рр.⁴²

У 1783 році, коли юридично оформилося кріпацтво на Лівобережній Україні, підпомічників зрівняли у правах з державними селянами. Виборні заможні козаки, які нерідко замість себе для виконання військової служби наймали сторонніх людей, швидко злилися з верхівкою старшини їх господарства в процесі розвитку товарно-грошових відносин зростали. На Лівобережній на відміну від Правобережної України не відбулося повної ліквідації козацького стану, тобто закріпачення. Майже повністю козацтво збереглося на територіях Полтавської та Чернігівської губерній аж до 1917 року, коли всі стани формально урівняли.

Після скасування кріпосного права (1861 р.), коли почався поступовий процес капіталізації всієї економіки, козацькі господарства були чи не найкраще підготовлені до умов господарювання, ніж інші прошарки українського населення.

Згідно з переписом 1890 року у містечку Решетилівка існувала селянська і козацька громади, до складу останньої входили козаки хуторів: Гаркаві, Горбенки, Джебки, Дуськи, Семикози, Шкурупії, Прокопенки, Хоруженки — всього 989 дворів, 6108 чоловік.⁴³

На рубежі XIX—XX століття у Решетилівському краї жили такі козацькі родини: Гудзенки, Дзюбани, Мусійки, Шабельники, В'язовські, Скидани, Семикози, Олійники, Хоруженки, Верещаки, Кислі, Ткаченки, Левадні, Оверченки, Чубукови, Пориваї, Сути, Запорожці, Федії, Хоменки, Гниди, Христові, Деньги, Кам'янецькі, Калениченки та інші.

У пореформеній період, а саме за 80—90 роки минулого століття, козацькі господарства зросли на відміну від селянських, які були недостатньо забезпечені землею. Якщо у 1883 році на Решетилівщині понад 9 десятин землі мали лише 9,8 відсотка козацьких господарств та 6,7 селянських, то у 1897 році відповідно 21,4 та 6,544 відсотка. Головним джерелом збільшення земельного фонду козацьких господарств була купівля наділів у дворян, селян. З 1878 по 1902 рр. Полтавські дворяни продали 900934 тисяч десятин землі.⁴⁵ Як виявилося, найбільше землі скуповували саме козаки. За цей час козацькі землеволодіння на території губернії зросли з 27,13 до 35,54 відсотка.⁴⁶ Бідніші селяни з різних причин теж спродували землю. Так, згідно з «актовою бумагою» 1893 року Никифор Олійник продав 1624 сажні (0,61 га) козаку Кузьмі Мусійку за 120 рублів.⁴⁷

Козацьке землеволодіння у Полтавській губернії на кінець 1917 року складало 1826,3 тисячі десятин землі (41,8%), у той час як селянське — 26,6%.⁴⁸ З'ясувавши, що козаки відносно селян на Полтавщині жили заможніше, слід наголосити, що багато з них зазнали більшовицьких репресій у 20—30 роках нинішнього століття. Так, решетилівська родина Івана Горбенка мала до революції 29 десятин землі, що в 1930 році і стало однією з підстав (спочатку був позбавлений виборчих прав за експлуатацію найманої праці, а потім був засуджений до 5 років позбавлення волі за ст. 54—10 УК УРСР — «антирадянська агітація») для її розкуркулення.⁴⁹

Козаки завжди відзначалися непохитною вірою в Бога та добродійністю. Давня козацька старшинська родина Кочубеїв у 1847 році у селі Пішане збудувала Захаро-Єлизаветинську, а в 1859 році—Демидівсько-Троїцьку церкви. У 1806 році в селі Михнівка на кошти Остроградських збудовано Троїцьку церкву. Козаки приносили різні пожертви в православні храми, зокрема у 1749 році значковим товаришем Іваном Шолудьком було принесено в дар Решетилівській Успенській церкві Євангеліє в напіваркуша в зеленому оксамиті і срібній оправі московського друку 1745 року.⁵⁰

У 1912 році згідно з Кліровою книгою прихожанами лише двох решетилівських церков, а саме Покровської та Преображенської, були 4275 членів козацьких родин.⁵¹

Решетилівські козаки завжди намагалися у міру можливостей надати допомогу тим, кому вона потрібна. Так, у 1848 році козаками Решетилівської волості Полтавського округу були зроблені пожертви на користь жителів с. Ніштадта (Фінляндія), які постраждали від пожежі, на суму 2 рублі 33 копійки.⁵² На той час це чималі гроші.

Вважаю, що козацтво — надзвичайно цікава тема для істориків-краєзнавців та усіх небайдужих до історії рідного краю. Адже довідається про полкові й сотенні міста, про діячів козацтва—означає не тільки

знати, але й мати можливість пропагувати історію творення нашої держави. Звичайно, ще залишається багато запитань, які треба з'ясувати. Потрібно відшукати в Решетилівці місця, пов'язані з козацтвом, з'ясувати змінованість кордонів Решетилівської сотні, дізнатися, яким був сотенний прапор, мати перелік козацьких старшин та їх справ і т. д.

Р. С. Нещодавно у Решетилівці почався процес по відновленню козацького товариства.

Джерела та література:

1. Арендаренко Н. И. Записки о Полтавской губернии. — Полтава, 1849 — Ч. II. — С. 74.
2. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. — К, 1991. — Т. 3. — С 439, 444.
3. Кудряшов К. В. Половецкая степь. Очерки исторической географии. — М., 1948. — С. 57.
4. Воссоединение Украины с Россией. — М., 1954. — Т. I. С. 215.
5. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992. — С. 770—771.
6. Там само. — С. 286.
7. Воссоединение Украины с Россией. — М., 1954. — Т. III. — С. 518.
8. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. — К., 1991. — Т.2. — С-35; Липинський. Україна на переломі. — Київ — Відень, 1920. — С. 34.
9. Воссоединение Украины с Россией. — М., 1954. Т. III. — С. 539.
10. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992. — С. 827.
11. Соловьев С. М. История России с древнейших времен. — М., 1991 — Кн VI (Т 11—12). — С. 319.
12. За даними В. В. Кривошеї — старшого наукового співробітника інституту національних відносин і політології НАН України.
13. Бучневич В. Е. Местечко Решетилвка Полтавского уезда // Труды ПУАК — Вып. 15 — Полтава, 1917. — С. 3.
14. Кривошея В. В. Українська козацька старшина. — К., 1997. — С. 72.
15. Дашкевич Я- Гетьманська Україна: полки, полковники, сотні Лівобережжя // Пам'ятки України. — 1990. — 3. — С. 19.
16. Шутый В. Народна війна на Україні проти шведських загарбників у 1708—1709 рр. — К., 1951. — С. 158.
17. Задонский Н. Смутная пора. — М., 1977. — С. 58.
18. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. — К, 1991. — Т. 3 — С. 324.
19. Павленко Н. Птенцы гнезда Петрова. — М., 1988. — С. 77.
20. Бучневич В. Е. Записки про Полтаву та її пам'ятники // Зоря Полтавщини. — 1990. — 3 грудня.
21. Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. — К, 1994. — С. 591—594; Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII—XVIII віках. — Ч. VIII. Договір гетьмана І. Скоропадського р. 1709 та реформи 1722 р. // Український історичний журнал. — 1995. — № 2. — С. 147—148.
22. Бучневич В. Е. Местечко Решетилвка.. / Труды ПУАК- — Вып. 15. — Полтава, 1917. — С. 5; Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992. — С. 827.
23. Кривошея В. В. Назв. праця. — С. 72.
24. Бантыш-Каменский Д. История Малой России. — К, 1903. — С. 589—590.
25. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992—С. 827.
26. Полтавщина. Збірник. — Полтава, 1927. — С. 177.
27. Там само.
28. Там само.
29. Кривошея В. В. Назв. праця. — С. 72.
30. Там само.
31. Гуржій О. Феодальне землеволодіння і джерела його зростання на Лівобережній Україні / УДЖ. — 1979. — № 11. — С. 89—90.
32. Русский архив. — М., 1875. — Кн. 11. — Ч. 3. — С. 313.
33. Герасименко Н. О. Данило Апостол—гетьман Лівобережної України (1727—1734 рр.) II УДЖ. — 1992. — Яг 3. — С. 99; Гуржій О. І. Назв. праця. — С. 91. II УДЖ. — 1992. — № 3. — С-99; Гуржій О. І. Назв. праця. — С. 91.
34. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992. — С. 897.
35. Фонди Решетилівського історико-краєзнавчого музею (далі Фонди РІКМ). — Інв. № 2995.
36. Гуржій О. І. Рядове козацтво і його місце в класово-становій структурі суспільства Лівобережної України першої половини XVIII ст. // УДЖ. — 1982. — №8. — С. 93.
37. Радакова К. О. ревизиях в Малороссии в XVIII столетии // Труды XI археологического съезда в Киеве 1899. — Т. II. — М., 1902. — С. 111.

38. Фонди РІК.М. — Инв. № 2997.
- 39 Бучневич В. Е. Местечко Решетилівка... / Труды ПУАК. — Вып. 15. — Полтава, 1917. — С. 5.
40. Кривошея В. В. Назв, праця. — С. 72.
41. ЦДА України. — Ф. 209. — Оп. 2. — Од. зб. 19.
42. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713—1776. — К., 1994. — С. 77.
43. Полтавщина. Енциклопедичний довідник. — К, 1992. — С. 827.
44. Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. — Т. II. Полтавский уезд. — Полтава. 1883. — С. 210—215; Полтавщина. Збірник. — Полтава, 1927. — С. 194.
45. Полтавщина. Збірник. — Полтава, 1927. — С. 194.
46. Там само.
47. Фонди РІКМ. — Инв. № 97.
48. Полтавщина. Збірник. — Полтава, 1927. — С. 204.
49. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). Ф. р-363. — Оп. 4. — Спр. 28. — Арк. 129.
50. Местечко Решетилівка... // Труды ПУАК. — Вып. 15. — Полтава, 1917. — С. 20.
51. Клировая книжка Полтавской епархии на 1912 г. — Полтава, 1912. — С. 237—238.
52. Полтавские губернские ведомости, оф. часть. — 14 января 1848 г.

